

DISSERTATIO INAUGVRALIS PHYSICO - MEDICA
DE

ACIDVLIS VETERAQVEN.
SIBVS IN SILESIA

VVLGO

Wiltwasser Bauer-Brunnen

QVAM

ADSPIRANTE DIVINA GRATIA

PRÆSIDE

DN. FRIDERICO HOFFMANNO

ORDINIS MEDICORVM SENIORE

h. t. DECANO

PRO GRADV DOCTORIS

d. *Septembr. MDCCXXXI.*

Publico ac placido eruditorum
examine sistet

SAMVEL ROHNCKE,

VRATISLAV. SILES.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ

Typis IOH. CHRIST. HILLIGERI, Acad. Typogr.

DISSERTATIO IN ANATOMIA PHYSICO-MEDICA

ACIDULIS VETERAHOVEN-
SIBUS IN SILESA

1770

FRIDERICO SAMUEL ROHNCKE

ADSPIRANTE DIVINA GRATIA

ET A SIDE

DN. FRIDERICO HOFFMANNO

ORDINIS MEDICORVM SENIORIS
H. DECANO

PRO GRADU DOCTORIS

Publico ac placido studio
examini assuet

SAMVEL ROHNCKE

VRATISLAVIENSIS

HALE M. GOLDBERG
Typis Ion. Christ. Hülsmann, Acad. Typogr.

AVGVSTÆ REIPVBLICÆ
VRATISLAVIENSIS
PRÆSIDI ILLVSTRI,
SENATORIBVS RELIQVIS,
SYNDICIS AC SECRETARIIS,
MAGNIFICIS, GENEROSISSIMIS,
MAXIMEQVE STRENVIS, EXCELLENTISSI-
MIS, AMPLISSIMIS, CONSVL-
TISSIMISQVE.
VIRIS
GENERIS ANTIQVITATE CELEBERRIMIS,
MERITORVM IN PATRIAM MVLTIQVINE
SPECTATISSIMIS,
MVNERVMQVE GRAVITATE VENERABILIBVS
MÆCENATIBVS, PATRONIS,
FAVTOIBVS
SINGVLARI PIETATE
ÆTERNVM DEVENERANDIS AC SVSPICIENDIS,
DISSERTATIO HÆC INAVGVRALIS
SACRA ESTO!

Vartus jam agitur añnus

PATRES CON-
SCRIPTI, ex quo

divinæ fidens benedi-
ctioni, Vestraque ad-

jutus munificentia, relicta patria celebra-
rimam Fridericianam adii, virosque eru-
ditissimos audiens artem salutarem addi-
scere alloboravi. Jam ubi ante disces-

sum in dulce natale solum, more anti-
quo specimen quoddam inaugurale si-
stere publicoque eruditorum examini
submittere debeo; & officii mei ratio,

& beneficiorum Vestrorum, largissima
manu in me collatorum, multitudo o-
mnino postulat, ut illud ipsum, quod

non aliunde, quam ex singulari Vestro
Favore profluxit, **VOBIS** quoque

omni qua convenit, veneratione atque

pieta-

pietate lacrum cupiam dictatumque
Neque vero ingratum prorsus laborem
huncce **VOBIS** futurum, insignis
Vester, quo patriam amplectimini a-
mor vel ideo sperare facit, quod circa
thesaurum patriæ haud minimum idem sit
occupatus. Accipite ergo **MÆCE-
NATES SVMMI**, leve quidem,
sed ingenuum devotæ gratæque mentis
argumentum; atque firmiter tenete
persualum, me tantæ Gratiaæ memori-
am per dies vitæ conservaturum. Ser-
vet **VOS, PATRES PATRIÆ,**
DEVS immortalis diu adhuc salvos
atque incolumes, beet generosa, qui-
bus patriæ salutem tantum non ubique
quæritis, consilia, annuatque votis ar-
dentissimis, quæ pro perenni splendi-
dissimarum Familiarum Vestrarum in-
tegrit-

tegritate & splendore fundere nunquam
desinam. VOS interim PATRES,
eadem qua absentem me profecuti fui-
istis, benevolentia, brevi patriam repeti-
tuum suscipite, ulteriorique patroci-
nio fovete

ILLVSTRIVM ET MAGNIFICORVM
NOMINVM VESTRORVM

Cultorem humillimū

SAMVEL. ROHNCKE.

DISSERTATIO INAUGVRALIS
PHYSICO-MEDICA
DE
ACIDVLIS VETERA-
QVENSIBVS.

§. I.

INter innumera, quibus divina clementia præcipuas Germaniæ regiones, in salutem generis humani, beavit naturæ dona, haud postremum locum fontes foretarii e terræ visceribus sponte scaturientes sibi vindicare videntur, quorum tanta vis est & efficacia, ut sine singulari accedente artis adiumento, corpus humanum non modo a morboris afflictionibus defendant, sed & præter naturam affectam valetudinem sæpius in integrum restituant. Eximius & præclaris ejusmodi naturæ dotibus etiam patriam meam Silesiam frui & instructam esse in sinu merito incolæ gaudere debent: siquidem non modo calidi sed & frigidi fontes insigniter salutari virtute imbuti, liberali & multiplici vena hinc inde scaturiunt, licet longo usque eo tempore plurimi delituerint

A 2

tuerint

O

tuerint atque etiam ab ipso SCHWENCKFELDIO diligenti rerum in Silesia naturalium scrutatore non fuerint animadversi: quorum tamen mentio in HELENII *Silesiographia recentiori* reperitur. Inter thermales Hirschbergenses in ducatu Jauroviensi, de quibus peculiaris dissertatio a Doctissimo Lipsiensium Medico D.D. ADOLPHI conscripta extat, famam tuentur amplissimam: neque Landecenses in comitatu Glacensi virtute & laude inferiores sunt, de quibus collectores historiae morborum Vratislavienses Anno 1699. differentes animadvertimus. Inter frigidas salubres & medicinali virtute donatas acidulae in Ducatu Carnioviensi, item in territorio Oberglacensi Oberlangenuer, referri merito debent: neque silentio praeteriri debent salubres fontes Lignicenses, qui ut acidularum nomen non mereantur, ob martialis tamen prosapiae ingrediens roborantem virtutem possident ac sese commendant, de quibus dissertatio duobus abhinc annis sub praesidio D.D. PRÆSIDIS a D.D. Rückert habita. Ducatus vero Suidnicensis omnium maxime per Divinam providentiam hisce perfruitur naturae beneficiis: singulari enim laude propter salutarem in morbis virtutem Tannhausenses & Reichenovientes eminent atque celebrantur, quorum principia & ingredientia, accuratiori examine & exploratione a celeberrimis Vratislaviensium Medicis D.D. NIMPTSCH & KANOLD, vide *Breslauische Natur- und Kunst-Geschicht*, Anno 1724. detecta apparent. Nobis tamen superiores hisce omnibus quas profert Silesia, longeque insigniores virtutes Veteraqueses possidere, in ducatu Svidnicensi extantes nostrae acidulae vulgo *Altwasser Saur-Brunnen*, visae sunt. Et id est quod ego jam praesenti inaugurali specimine, perspicuis rationibus & curate institutis experimentis, bono cum DEO, qui hisce laboribus ex alto benedicat, in salutare aegrotantium emolumentum, adstruere & evincere conabor.

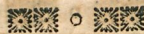
§. II.

Egregii hujus salutiferi fontis efficaciam jam ante ducentos

tos

❖

tos annos cognitam fuisse, ex Chronico Suidnicensi manifestum videtur, dum mentio fit salubris fontis non procul a finibus Saltzbrunnensibus jacentis, a quibus vix trecentum passibus distat. Ante annos vero sexaginta ejus fama & præclara virtus de novo innotuit cum Parens celebris Medici D. THYMII, qui ante triginta annos scriptum idiomate germanico, pluribus observationibus egregiis refertum, de singulari hujus fontis medicinali efficacia reliquit, in usu habuerit acidulas has frequentissimo. Videmus quoque hujus fontis in M. N. C. Dec. l. an. 10. obs. 97. a Celeberrimo Vratislaviensium Medico D. D. GRASSIO mentionem injici, qui virum nobilem contumaci vomitu & morbo ventriculi laborantem hisce acidulis integre restituit: de quo fonte hæc specialia habet idem Auctor: *harum aquarum viribus & sapore invitatus, constriuebam propediem ipsum invisere fontem; & invenimus vix decem pedibus a molentino pagi Altwasser distantem, lignosa arboris excavata circumferentia inclusum: a meridie habebat colliculum graminosum & sparsim carbone fossili nigricantem, a septentrione rivum vix ulnis duabus, a scaturigine præterlabentem. Aquam affluxu satis largo, cito crescentem gustavimus, gustus erat medicamentosus & penetrans, color vero magis lactescens, qui tamen intra hora spatium ad pelluciditatem revertebatur. Ad computationem salis liberalem nos invicem invitavimus, sed nulli nostrum ventriculo Neptunus hic licet hospes insuetus intulit quicquam molestiæ. Reduces salutavimus fontis vicinum Dn. Casparum Thymium, artis chymicæ & rerum naturalium peritissimum, ut ejus judicium audiremus: laudavit acidulas hæc super omnes quas habet Silesia: se itaque ipsum, licet senio gravem, quotannis illarum usu frui: commendavit tandem ita, ut accusaret illos temeritatis & superstitionis, qui tamis impensis accersant Egranas, que tamen ob vicè distantiam evaporatione virtutis spirituosæ diuturna non possint non infirmari. Addit GRASSIUS: harum aquarum se uncias tres commiscuisse cum gallæ non contusa*

tusæ sed concisæ uncia, & mox colorem aquæ limpidum ver-
sum esse in obscure violaceum. *Miratus, pergit, hoc sum
tanto magis, quod aquam hanc per septimanas decem licet in-
corruptam in vase vitreo detinuerim.* Laudatus vero HENE-
LIVS, in *Silesiographia pag. 614.* de fonte Altvasserano hæc
habet singularia: *Narravit mihi Cl. HELWIG, inquitens,
a gallis affusis, has aquas non exacte nigrum, sed obscure viola-
ceum induere colorem, item a spiritu salis & vitrioli affuso,
nec non a cineribus clavellatis ullam observari mutationem.*
*Nostri, porro ait, in omnibus affectibus chronicis magnas his a-
cidulis tribuunt virtutes, ac invenias quibus hæc loco potus or-
dinarii sunt, & pag. 616. hæc adjicit: utinam liceret Medicis
nostris & aliis physica peritis rectius examinare aquas ejus-
modi medicis virtutibus gravidas, ita indicare facilius possent
quibus morbis & cui egrorum constitutioni conveniant. Præ-
iverunt hæc in re germanis galli, & prostant observationes su-
per aquas minerales diversarum provinciarum in Academia Re-
gia.* Præterea in laudato tractatu Medici ejusdem loci ordinarii
egregiæ laudes de hoc fonte in difficilibus & contumacibus
morbis sanatis recensentur, multisque testimoniis fide haud
indignis id confirmatur. Neque de hisce dubitandi ullam
prægnantem causam licet habeamus, nihilominus cum accu-
ratori examini physico-chymico horum fontium ingredientia
& a quibus eorum efficax virtus dependeat elementa, nun-
quam adhuc videamus rite detecta & explorata: idque tamen
ad proprias & speciales eorum vires & operationes evidenti-
us & a priori ut Philosophi loquuntur demonstrandas & dilu-
cidandas, & valde utile & necessarium sit; operæ uti-
que pretium visum fuit, cum copiam harum aquarum nobis
Illustrissima Baronessa de Schwanenbergen, quæ jam ut Domi-
na possidet hunc tractum ubi fons ille eximius scaturit, suffi-
cientem non ita pridem concesserit, accuratum examen insti-
tuere atque experimenta & observata curiosis rerum natura-
lium scrutatoribus ad dijudicandum submittere.

§. III.

§. III.

Primo itaque commemorandum est, quod fons hic in loco campestri plane amœno situm habeat, cum porrecta planities impendentibus undique montibus clauditur, non sterilibus sed vetustis nemoribus ornatis. Scaturigo est ex loco petroso & arenoso, cujus profunditas duas cum dimidia ulnas complet, suntque duæ scaturigines superior & inferior. Intra horæ spatium centum & ultra mensuræ aquæ instar crySTALLI pellucidæ profuunt. Inferior scatebra aquam ejusdem virtutis, sed largiori proventu eructat; cum impetu enim ex profundis instar brachii profilit: ex hoc balnea adornantur tam propter majorem ejus copiam, quam quod ejus aqua minus spirituosa est ac superior quæ calorem minime ferre potest. Aquæ hæc sub decursu, sedimentum modicum tamen coloris paulisper flavescens instar terræ sigillatæ deponunt.

§. IV.

Hiscæ præmissis ordine nunc recensēbimus, quæ cum hoc fonte adornavimus experimenta. Primum autem gustu eum exploravimus, ubi saporem valde penetrantem, acrem, pauloque adstringentem in lingua reliquit. Alterum ad eorum specificam gravitatem explorandam a nobis institutum fuit: levitatem enim & subtilitatem aquæ nosse hoc in examine palmarium nobis ad dignoscendam salubrem indolem fert momentum. Implevimus hunc in finem vitrum satis capax aqua pluviali, idque lanci exquisitæ imposuimus, quod ponderavit viginti uncias, unam drachmam & grana decem: idem postea vitrum nostris acidulis ad idem punctum replevimus, atque in eadem lance, identidem unice viginti, una drachma sed tantum duo grana prodierunt. Postea ponderatio alio modo, nempe cylindro statico nobis consueto suscepta fuit; cylinder vero ita est comparatus, in gradus ac drachmas distinctus ut in mensura una aquæ destillatæ vel pluvialis descendat ad certam lineam. Eundem itaque immisimus vitro capaci, mensura una fontis nostri repleto, & cylinder ad drach-

drachmas tres eminuit, in altiorem longe locum delatus. Reliquimus hoc instrumentum in aqua sine ulla turbatione per septimanam & ultra, & cum exactis tribus diebus, cylindrum rursus inspiceremus, drachmæ apparere duæ: postea elapsis sex diebus, una tantummodo drachma in conspectum venit.

§. V.

Injecto dein gallarum pulvere sensim paulatimque brunum induit colorem, qui tamen affuso spiritu vitrioli statim evanuit. A spiritu acido vitrioli affuso tam copiosas emittit bullulas ut mixtura inceperit latefcere: sub quiete tamen fuit pellucida reddita, at sapor remansit acidus.

§. VI.

Denique ab instillata solutione argenti, item sacchari saturni, a solutione quoque mercurii sublimati, nulla plane turbatio vel mutatio secuta est, pelluciditate aquarum salva & integra permanente: neque ad mixturam olei tartari per deliquium ulla coloris mutatio contigit, nulla lactescencia vel præcipitatione facta. Cum vero mixtio facta esset cum violarum syrupo, brevi tempore pulcher viridescens color oculis pascebat. Cum lacte vaccino amicum iniit connubium, nulla præcipitatione vel coagulo apparente. Postea vinum Rhenanum æquali portione cum nostro fonte commiscuimus, insimul portionem sacchari adjicientes: unde mox ingens oborta est ebullitio cum innumerabilium bullularum in altum ascensione & evaporatione, mixtura inde in albescentem colorem abeunte.

§. VII.

Ultimo loco libram medicam hujus fontis in amplam patinam stanneam infudimus & liberiori aëris accessui per septimanam exposuimus, postea experimenta jamjam recensita rursus cum eo, sed frustra & sine omni successu instituimus: nam periit penetrans ille sapor, & instar aquæ communis fuit, nec ulla cum vino Rhenano, nec cum spiritu minerali acido secuta fuit ebullitio aut bullularum elevatio, neque violarum
syrus.

o

sympus cæruleum suum exuit colorem, sed aqua plane effe-
ta & omni spiritu orbata leviter turbida apparuit, floeculis
flavescentibus in fundum dimissis, qui tamen mox agitata aqua
ascendebant. His peractis moderatori igni acidulas nostras
in vase stanneo commisimus, & innumera bullulae instar per-
larum lateribus vasis sese apposuerunt, leni vero evaporatione
facta, ex uncis XXIV. grana tantum sex relictae materiae ob-
tinuimus, quae levissima insipida erat albicans, cui cum affun-
deretur spiritus vitrioli cum levi effervescentia sapor amari-
cans emerfit.

§. VIII.

Ex singulis hisce tentaminibus & phaenomenis abunde
constat atque recte colligitur, has aquas inter veras acidulas
referendas esse, ne dicam primum utique locum mereri, eo
quod omnes & singulas notas characteristicas cum acidulis
famigeratissimis communes obtinent: nam plurimo elemen-
to spirituoso, quod anima fere est fontium foteriorum & ma-
xime acidularum, abundant, ita prorsus ut non facile reperi-
re liceat adeo spirituosum fontem ac noster est, quod largissi-
mus bullularum proventus ad mixtionem vini Rhenani vel
spiritus vitrioli planum atque testatum reddit. Sicut & id in-
ter alia notatu dignum fuit, quod, cum prima vice extracto
quo firmiter cum cera terebinthinacea ampullae orificium clau-
sum erat, obturaculo aperuimus vitrum, cum impetu quodam
& ingenti bullularum ascensione vapor ascenderit, & sola trans-
fusione hujus fontis ex uno vitro in alterum ingens bullularum
proventus observatus fuerit. Deinceps, uti omnes acidulae nun-
quam non cum acido effervescent, & viridescentem ad affusio-
nem syrupi violarum induunt colorem, ita etiam id in nostris ob-
servavimus; manifesto documento alcalini quippiam eos in si-
nu fovere, quod etiam lac affusum a coagulo praeservat. Qua-
re rectissime colligitur, incongrue tales medicatos fontes aci-
dulas appellari, ut vulgaris terminus fert, cum effectum semper

B

pro-

promant alcalinum, quamdiu nempe salva & integra earum mixtio perseverat.

§. IX.

Præterea, hæ nostræ acidulæ inter subtiles & levissimas referri merito debent, quia exiguum est, quod post evaporationem remanet, & inter alia quoque harum subtilitatem & spirituum abundantiam, hoc quod supra retulimus experimentum comprobat, dum cylinder staticus si recentes fuerint immissus superiora petiit: nam jam pridem id notavit D. D. PRÆSES & forsitan etiam primus, quod, quod spirituosiores sint aquæ minerales eo plus cylindri descensum in imum impediunt. Neque causa singularis hujus phænomeni adeo occulta erit, videlicet subtile illud spirituosum æreo-æthereo elementum, quod minerales incolit aquas expansivæ & elasticae est indolis, vis vero elastica, uti quam plurimis physicis & ærometricis experimentis constat, perpetuo æqualis est motui gravitatis sive ponderi. Atque adeo expansiva hæc & elastica virtus ætheri & spirituosi in aqua elementi, haud dissimili modo hydrometricam lancem sursum tenet & urget, ac salina vel terrea materia gravitatem aquis concilians ejusdem descensum impedit. Quare rectissime concluditur, quo plus ejusmodi minerales aquæ stateram elevat eo subtiliores & usu præstantiores esse; vicissim quo minus spirituosæ sunt & adscensum instrumenti impediunt, eo rudiores minusque salutare esse censendas: inde etiam evenit quod in auras avolante spiritu dimittant instrumentum staticum.

§. X.

Denique, quod ad commixtionem olei tartari per deliquium, solutionis lunæ, sacchari saturni & mercurii sublimati, nulla turbatio, mutatio in pelluciditate vel præcipitatio fuerit consecuta, id puritatem aquæ, eidem scilicet nihil terrei, calcarei, nec salis communis quippiam admixtum esse clare demon-

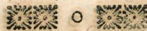
demonstrat; quippe si hisce ingredientibus imbutæ sunt aquæ, ad harum rerum mixturam mox turbidæ fiunt, lactescunt & sedimentum in fundo deponunt.

§. XI.

Postquam igitur curatiorem nostri fontis explorationem adornavimus, & diligentius quæ ejus mixturam ingrediuntur elementa perquisivimus, placet nunc phænomenorum quæ in iis animadvertimus collationem & comparisonem quandam instituire, cum illis quæ per varia tentamina, in acidulis per totam Germaniam longo usu celebratissimis, cujus generis, Schvvalbacenses & Spadanæ sunt, non ita pridem a D. D. PRÆSIDE observata & publica dissertatione propofita sunt, instituire, ut eo clarius nostri fontis cum illis convenientia vel etiam discrimen appareat & dilucescat. Primum vero ratione saporis penetrantis quodammodo vitriolacei subadstringentis, qui genuinus aquarum quæ acidularum nomen tuentur, index esse solet, conveniunt, nec non dein in eo conspirant, quod post injectum gallæ pulverem singuli brunum colorem recipiant. Tum in eo ambo æquipollent, quod neque solutio salis tartari, argenti, mercurii sublimati, neque sacchari saturni admixta & Spadanis & Schvvalbacensibus ullam mutationem ratione pelluciditatis aut præcipitationem induxerit.

§. XII.

Atque etiam in eo conveniunt, quod ut in Spadanis & Schvvalbacensibus, ita etiam in nostris syrupus violaceus pulchre viridem colorem conciliaverit. Neque cum Schvvalbacensibus & Spadanis ratione ebullitionis disconvenientia est: nam in singulis largissimus, instillato spiritu vitrioli, vel admixto vino Rhenano, innumerarum bullularum adscendentium, subsecutus est proventus, ita tamen, ut re vera major ebullitionis gradus in nostris quam Schvvalbacensibus & minor in Spadanis fuerit a nobis spectatus. Dein in eo discrepantiam nullam videre licet, quod combinatione cum lacte

lacte nulla sequatur coagulatio, ut evenit, cum acidis, sed am-
bo amicum ineant connubium. Tum etiam in hisce exquisi-
ta notatur convenientia, quod accessu liberioris aëris paulo
longiori, vel si calefunt, omnem saporis penetrantiam, effe-
vescentiam cum acidis, viridem cum syrupo violarum co-
lorem, & pelluciditatem illam crystallinam prorsus amit-
tant.

§. XIII.

Veruntamen in eo discrepantia inter fontem Schvval-
bacensem Spadanum & nostrum visa fuit, quod in hunc re-
centem immisso cylindro statico drachmæ tres in conspectum
venerint, in Schvvalbacensi vero drachmæ duæ, in Spadana
drachma una. Deinceps quod longe majori cum copia & im-
petu, vase vitreo, quo exactius inclusi erant, aperto, &
fonte ex uno vitro in aliud transfuso, bullulæ se elevaverint
in nostro quam in duobus jam dictis. Unde dijudicare haud
erit difficile, nostras aquas ratione subtilitatis & spiritus,
Spadanis & Schvvalbacensibus esse præferendas: ut etiam
ob id, nostros exactiori cura opus habere, si in vasis ad longin-
qua loca transvehi debeant, censeamus.

§. XIV.

Tum in eo quoque discrimen quoddam se sensibus of-
fert, quod in Spadanis & Schvvalbacensibus per injectionem
pulveris gallarum ex atro brunus color saturator, in nostris
remissior sese offerat; item quod illi calefacti, præsertim
Schvvalbacenses, flocculos crocei coloris majori in quantita-
te ac nostri dimittant: haud levi argumento, martialis prin-
cipii majorem hisce inesse copiam ac nostris, quod etiam sa-
por paulo penetrantior, qui cum adstrictione quadam linguæ
diutius inhærescit, arguere videtur; siquidem in eo quoque
notabilem differentiam deprehendimus, quod ex viginti qua-
tuor unciis fontis Spadani & Schvvalbacensis, leniori eva-
pora-

poratione, grana XV terræ salinæ materiæ, ex nostro fonte autem grana tantum VI. relicta fuerint.

§. XV.

Quibus omnibus ad liquidum perductis & rectius pensatis, circumspetto & ingenuo iudicio non veremur pronunciare, acidulas Veteraquenses vulgò sic dictas Altvasser Saur-Brunnen, ob summam qua pollent subtilitatem levitatem & abundantem quem custodiunt spiritum, ob minorem quoque elementum martialis, vitriolici & salini portionem, & Spadanis & Schvvalbacensibus præferendas, atque adeo temperatiores & proinde usu tutissimos ac saluberrimos esse, quia ingentem affinitatem cum succis corporis nostri vitalibus habent, ac insuper eos fluxiles tenues, ut minimos etiam meatus atque meandros libere pertransire possint, reddunt, tonum quoque & robur solidorum non modo conservant, sed si deficiat reparant, ut adeo illi, qui œconomiam motuum vitalium, quæ functiones totius corporis integras conservat, recte intelligunt, ex facili dijudicare possint, quod hi fontes non modo securissime in quotidianum usum per totum annum ad illibatam valetudinem conservandam duci, sed & ad avertendas tam acutas quam diurnas varii generis ægrotudines, præsidium ministrare possint efficacissimum.

§. XVI.

Porro præ aliis fontibus medicatis, qui paulo valentioris sunt indolis, ut sunt Pymontani, Egrani, Schvvalbacenses, Spadani, prærogativam quandam nostri merentur, dum illorum usus paulo majorem desiderat in rebus externis & non naturalibus sive regimine diætetico circumspersionem, si nempe quis iis familiariter & quotidie uti velit. Neque etiam inficiandum est, quod nostræ aquæ ciborum digestionem magis favent & patrocinentur quam alæ activioris & plus vitriolacci aut martialis indolis, quod subtili & spirituofo elemento ad alimentorum repagula intime dissolvenda & propter tenuem su-

idum ad chylosas & gelatinosas partes ex solutis alimentis extrahendum sunt omnium aptissima. Deinceps hoc meum quoque de harum hospitalium aquarum indole est iudicium, quod feliciori successu & majori utilitate in morbis, qui ex impuritate feri salsa tartarea scorbutica prognascuntur, cuius generis sunt dolores articulares, rheumatici, nephritici, intestinorum spasmodici, item cephalalgici quando ex eodem fonte proveniunt, scorbutica nempe humorum diathesi, in usum adhiberi & plus prestare possint ac reliqui omnes jam memorati, & quidem ob has satis perspicuas rationes, quia jam dictæ contumaces & dolorificæ affectiones pro causa & fundamento secretoriorum & excretoriorum vasculorum quæ sunt in hepate, in glandulis & cutaneo colatorio, obstructionem agnoscunt, hæc autem a spissescencia humorum tardiori que motu & progressu originem suam trahit.

§. XVII.

In cutis morbis ac vitiiis, cuius generis sunt erysipelas, pustulæ, exulcerationes & scabiosæ ac herpeticæ defœdationes feliciter abigendis & sanandis haud postremum nostri sibi fontes vindicare locum videntur: horum enim morborum ortum & causam si spectemus, a sero spisso excrementitio acris causticæ facultatis per congrua emunctoria non excluso eos proficisci, nullum est dubium. Et quemadmodum omnia, quæ humorum acrimoniam temperant, diluunt, demulcent atque excretoria occlusa referant, & porro etiam humorem peccantem per renes seu convenientissimum emunctorium secernunt, in hisce affectibus sunt indicatissima: ita, quia has omnes facultates nostræ aquæ complectuntur, eas magno in illis debellandis usui esse rectissime colligitur. Acedit etiam illud, quod temperatores eiusmodi aquæ minerales in eo, præ aliis ad hujus generis ægritudines, quæ a tota humorum massa depravata proveniunt tollendas, meliorem & certiore promittant efficaciam,

caciam, quod majori quotidie in quantitate & longiori tempore iis uti liceat, idque ad depurandam universam corruptam humorum massam summe necessarium est.

§. XVIII.

Et quoniam nostri fontes operationes suas non tam per alvum colluviem vitiosorum humorum ex intestinis expurgando, sed potius per renes copiam feri falso-tartarei educendo, exerunt, in affectibus renum ac vesicæ & sanandis & leniendis exoptatissimo esse præsidio & adiumento haud abs re colligitur. Est renum affectus, senioribus & ubi plethora urget, familiarissimus & satis contumax, qui tamen rarius a Medicis rectius cognoscitur, nempe dolor & spasmus nephriticus qui non a calculo in ureteribus hærente, sed ab infarctu renum sanguineo oboritur, & hisce signis sese prodit: dolor gravis cum vehementi compressione imo ardore, in dorso paulo nothis costis altior existit, ejusque tractus usque ad præcordia, quæ constringit & ubi maximam parit anxietatem, pertingit ac hominem valde fatigat, atque cum extremorum frigore certis interdum horis præsertim noctu redit; adest simul nausea, inclinatio ad vomitum, venter arcte comprimitur, inflatur & dolore premitur, urina sub paroxysmo tenuis & aquosa mingitur, pauca tamen in quantitate; quiescente vero dolore magis rubra crassa & mucosa fertur, sed nihil concrementi calculosi in eo observatur. Ejusmodi in casibus præter sanguinis missionem in feminis post quinquagesimum annum, si corripiuntur, usum acidularum temperatarum, quales sunt Wildungenses, Sedlicenses D D. PRÆSES, paulo diutius continuatum semper invenit utilissimum: unde si recte ab inductione & similitudine, judicare licet, nostros fontes decenti usu in dicto affectu utilissimas fore, rectissime concluditur. Et quia ex tali præcedente renum morbosa afflictione & dispositione leviter inflammatoria, calculorum renalium

um ortus & generatio, tandem emergit & proficitur, ut alibi id D. D. PRÆSES dilucide deduxit: ea dere recte iudicamus, quod nostris fontibus, præservatricem a calculo renum virtutem adscribamus.

§. XIX.

In ipso etiam atroci, quod renum calculus, si per angustas urinarias vias iter adversus vesicam affectat, inferre solet, tormento, & quod cum dolorificis atque acerbis spasmodicis stricturis partium vicinarum ventriculi, diaphragmatis, intestinorum & ureterum nunquam non solet esse conjunctum, mitigando & sublevando, sicuti balnea aquæ dulcis & potus largior liquidorum diluentium, temperantium & strictas vias relaxantium, ut sunt seri lactis, fontis Selterani, infusorum Theiformium, ex herba veronicæ, radice glyzirrhizæ, summitatibus millefolii, desideratissimum levamen afferunt: ita sapiens & peritus Medicus etiam de nostris fontibus id iuste & recte dijudicare non dubitabit, eo quod, ex similibus causis & mediis, similes effectus producantur.

§. XX.

In micis difficultate urinæque retentione, sive ea a spastica tubulorum nervosorum qui vehunt urinam strictura, sive ab amureca tenaci & tartarea, quæ infarctum & obstructionem in illis parit, vel a cruore post micem sanguineum proveniat, nostrum fontem usu interno & externo saluberrimum fore, nemo facile erit, qui causam addubitandi habeat, nisi qui plane in morborum causis & remediorum viribus ac principiis agendi investigandis rudis ac minus exercitatus est.

§. XXI.

Hiscæ deductis videndum iam est, num etiam insignis in pulmonum morbis ab usu nostrorum fontium possit effectus sperari. Minerale aquas inque primis acidulas pulmonum morbis quam maxime esse infestas, propter vitriolaceam & adstrin-

adstringentem facultatem, communis est Medicorum sententia: sed ad recte dissolvendum hoc problema, dicimus, & differre inter se aquas minerales & discrepare etiam pectoris morbos eorumque causas & symptomata; unde limitatione quadam opus esse facile quisque videbit. Equis enim, ubi magna pulmonum exulceratio adest, ubi illi vomicis & duris tuberculis obsessi, putredine consumti vel fistulosis ac scirrhis scatent anfractibus, ubi difficilis etiam & convulsiva, ex aquis in thorace stagnantibus vel a polypo pulmonum vasis inhærescente, est spiratio, vel ex polypo coagulo hæmoptysis oritur, curam cum ejusmodi mineralibus aquis suscipiendam facile suadebit. Si vero morbi pectoris, ut tussis chronica cum magna expectoratione conjuncta, spirandi difficultas cum lento calore, & ubi metus phthiseos, ab atonia est, ab infarctu pulmonum, a defluxionibus salis acribus, ab excretionibus, quæ fiunt per alvum, per urinam, per cutim suppressis, proficiantur, D. D. PRÆSES præter sanguinis missionem, potu aquarum temperatarum salubrium, ut Wildungensium, Selteranarum, præsertim quando cum dimidia parte lactis inque primis asinini miscentur, nihil utilius, nihilque præsentius invenit: & cum nostri propter subtilitatem & spirituum copiam, fontibus jam memoratis longe appareant præstantiores, nullus facile erit, qui de simili vel eodem effectu cum ratione sufficienti ambigere possit.

§. XXII.

Serum lactis vaccini vel caprini, nostro præparatum modo, dulce, quam incomparabile auxilium & levamen in scorbutica humorum diathesi corrigenda & ex hac pullulantibus morbis, scabie, lepra, gutta serena, in rheumatismis, arthritide, in diarrhoeis, colica biliosa renumque vitiis afferat atque præstet, ii optime norunt, qui frequenti usui, hujus remedii vires perspectas & exploratas habent; quam in rem legi potest Dissertatio D. D. PRÆSIDIS *de feri lactis virtute longe saluberrima*. Si quis vero hujus feri lactis efficaciam

C

longe

longe eximiozem reddere cupit, quod fit si recens lac evaporatione incoctum, non in aqua simplici, sed in ejusmodi medicinali rursus dissolvatur & transcolatione a coagulo caseoso & liberctur, is utique in jam dictis morbis usum ejus atque efficaciam in morbis animadvertet multo præstantiorem.

§. XXIII.

Præter jam dictos & laudatos insignes & utiles in mendendi arte fontis a nobis examinati effectus, nec ille reticendus videtur, quod in omni febrili æstu temperando, cujuscunque sit generis & ex quacunque causa proveniat, pro potu vix eo reperiri possit quicquam accommodatius. Nam uti porus aquæ frigidus summum est, si quis recte eo uti scit, & generosum remedium, præsertim pro interno depascente æstu compescendo, pro lenienda siti, pro reparando partium solidarum a calore & siccitate delassatarum robore, præsertim in febribus billosis, ardentibus, tertiana quoque, dum somnum etiam reddit & sudore vitiosam morbi causam discutit; uti id clare & fusius in dissertatione *de salubritate porus frigidi* a D.D. PRÆSIDE demonstratum est: ita longe major & præstabilior in iisdem affectibus, a potu modice frigido sed sufficiente nostri fontis, sperandus erit effectus, præsertim si adjecto syrupo acetositaris citri, berberum aut rubi idæi, gratior & ad refocillandas vires, nimiamque sanguinis ebullitionem deprimidam, aptior reddatur.

§. XXIV.

Reliquum nunc est, ut etiam dispiciamus, num ejusmodi aquarum potus cum bono & fructu ægrotantium in pathematibus ac moribus convulsivis & epilepticis ad usum proponi & commendari possit. Jam vero ad causas ejusmodi affectuum si felicem & desideratam eorum finationem nobis polliceri velimus, advertendum esse, extra omne dubitationis punctum, est constitutum, cum non quodvis remedium compluribus & diversis morbi causis respondeat. Sed nos id ingenue fateri possumus, si quis sano alias & vegeto corpore, visceribus

bus

bus adhuc integris, ex improvise a gravi terrore, vehementi ira, vel alia mentis forti commotione, vel a suscepto in præcordiis frigore, quod sæpius evenit, in corporibus ætate puerilibus, quæ spongioso habitu succis repleto gaudent, convulsivis epilepticis motibus repente adffigatur, ad eos compescendos imo ex toto abigendos, solo aquæ simplicis puræ item ejusmodi aquæ mineralis potu frigido, cum vel sine lacte paulo diutius usurpato, vix præsidium certius & efficacius reperiri.

§. XXV.

Ita ante paucas septimanas, ad atroces epilepticas artuum tractiones & motiones compescendas, in Studiofo, qui singulis diebus, per tres fere septimanas, immanes & spectatu horribiles vel decem habuit accessiones, aquæ frigida puræ simplicis loco cerevisiæ potum, mitioribus insimul vesicatoriis pedibus applicatis, nec non largiori instituta sanguinis missione, D. D. PRÆSES felici successu adhibuit, ægro plenarie per DEI gratiam restituto. Quod si itaque in simplicis aquæ frigida potu, tam incomparabiles in epileptico malo sedando latitant vires & facultates, quidni virtute & efficacia adhuc superiores a spirituosa & subtili aqua expectandæ erunt. Præterea in pertinacibus capitis doloribus, neque minus in deliriis, quæ ex vasorum cerebri oppletionem vel infarctum, a sanguine copiose ibi congesto nascuntur, sicuti alii minerales & salutare fontes in medendo magnum ferunt momentum, ita nostros eandem obtinere efficaciam juste & recte concludimus.

§. XXVI.

Igitur, quamvis propria experientia, quid speciatim in medendo valeant vel præstare possint nostræ laudatæ & exploratæ acidulæ, destituamur; sed tamen, quia per industriam rerum naturalium mechanico-chymico-physicam & experimentalem tractationem, ad tale fastigium, rationalis medicina, per DEI gratiam nostro tempore evecta est, ut a priori per vasa tentamina & experimenta, cuiusvis remedii

ad medendum apti indolem atque principia, vires & facultates, quid nimirum præstare vel minus possit, vere & recte definire & determinare valeamus, quas postea, attenta & cum discretione instituta experientia confirmat, causam omnino habemus strictas, quare de nobilis hujus doctrinæ rationalis sive theoriæ usu juste gloriari possimus.

§. XXVII.

Interea non sicco plane pede præterire debemus, quod salutaris nostri fontis egregiæ in sanando virtutes ac vires, ante aliquot jam lustra, & nonnullis Medicis & aliis quoque rerum naturalium industriis scrutatoribus cognitæ atque perspectæ fuerint. Atque inter alia, supra citata Clarissimi GRASSII in M. N. C. descripta observatio, id planum atque testatum reddit. Harum enim acidularum potu, vir nobilis, insigni & contumaci ventriculi dolore, cum maxima & præcordiali anxietate, continuo vomitu, ægra spiratione conjuncto laborans, in integrum restitutus est. Præterea proffat Germanico idiomate, a Medico B. THYMIO in vicinia hujus fontis praxin exercente, conscriptus ante aliquot annos tractatus, in quo certe plures notatu per quam dignæ historiæ morborum recensentur, qui harum aquarum convenienti usu tam interno quam externo sanati fuerunt felicissime; inque primis ibi mentio fit, quod dolores arthritici, rheumatici, ischiadici, artuum contracturæ, œdematosi a male curatis epidemiis febribus provenientes, corporis tumores, lentæque febres hospitalibus hisce aquis penitus discussi & sublati fuerint, Extant quoque in eodem tractatu duæ epistolæ lectu non indignæ, a duobus celebribus Medicis D. RITSCHKE Practico in urbe Lissa Poloniæ & D. Süßbach Practico Hirschbergensi conscriptæ, in quibus hisce aquis magnæ laudes, in mania, in profluviis sanguinis nimis, asthmate, arthritide, tophisq; sanandis tribuuntur: atque optat laudatus D. Süßbach ut curatori examine chymico horum fontium ingredientia paulo clarius quisquam eruere & evolvere velit.

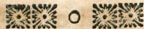
§. XXVIII.

§. XXVIII.

Neque reticendæ erunt literæ a Celeberrimo Archiatro D.D. EGGERDES ad Perillustrem Baroneſſam de Schwabenberg datæ & ab Ipfâ mecum communicatæ, in quibus laudatiſſimus hic vir bona fide teſtimonium de harum aquarum ſalubritate exhibet, nimirum quod hic fons inter theſauros rerum ſalubrium & naturalium Sileſiæ ſit merito reponendus, propter incomparabiles quos ipſe expertus eſt in gravibus morbis perſanatis in compluribus ægrotis, effectus, & ſatis ſcite & perite adjicit, quod princeps & primaria hujus fontis virtus a ſpiritu minerali copioſiori, nec non a ſubtiliſſimo Martis croco reperenda ſit, quippe etiam ob ſummam in uſu ſecuritatem & ſalubritatem, omnibus fere aliis Germaniæ mineralibus aquis, noſtras anteponit.

§. XXIX.

Cum de uſu harum aquarum interno ſatis abundeque à nobis dictum fuerit, & tractationis ordo & inſtituti quoque ratio poſcit, ut etiam de uſu ejus externo, qui ſit per balnea, ſententiam noſtram promamus. Scriptor Germanici tractatus, miriſice, balnei cum hoc fonte inſtituti in morbis ſexus ſequioris inſignes uſus commendat, quin, in quibusdam caſibus uſui interno præfert. Atque id in genere etiam & ingenue mihi fatendum eſt, quod & tutiorem & præſtantiorem perpetuo fere aquarum mineralium uſum per balnea externum, in foeminarum quam virilis ſexus morbis deprehenderim, eo quod illarum graves & diuturnæ ægri tudines potiſſimum a menſium & uteri vitio, ſegniore quoque ac impedito ſanguinis per hunc & imi ventris viſcera circuitu, maxima parte dependeat: accedit quod mulierum morboſæ afflictiones ſemper ſint ſpaſmodicæ. Quid autem balnea moderate calida, tepore ſuo conſtrictas nervoſas partes relaxando, obſtructa vaſa referando, humores ſpiſſos fluidos ſervando eorumque circuitum promovendo, in ejuſmodi morbis præſtare valeant, & ipſis mulierculis & Medicis peritis non amplius obſcu-

obscurum est. In eodem quoque tractatu eximiae balneorum virtutes in contracturis, in tophis podagricis solvendis, in doloribus ex calculo sopiendis, tumoribus artuum discutientis, deprædicantur.

§. XXX.

Neque ulla de hisce dubitandi ratio subest, quia aquæ valde leves & spirituosæ quales nostræ, meo quidem iudicio & experientia, mirabiles, in balneis si quis recte uti sciat, effectus exerere solent. Thermarum Tœplicesium summa & plane incomparabilis, in contumacibus etiam morbis oppugnandis, per balneum efficacia per totum orbem celebratissima est, & hæc unice a puritate & penetranti subtilitate, quia manifesto principio minerali carent, venit deducenda; atque ob eandem etiam rationem cum aqua Piperina vulgo Pseffer-Bad instituta balnea, tam mirabilem exerunt in gravibus tam internis quam externis morbis tollendis, effectum: nam tales subtiliores aquæ prompte & intime minima vasorum & pororum subeunt, & facile etiam per emunctoria transeunt, neque minus ad dissolvendas mucidas crassas partes, impuras salinas detergendas atque e corpore evehendas, usui interno valde idoneæ sunt. Præterea usu externo duras & constrictas partes emolliunt, relaxant, poros aperiunt & liberiores sanguinis & humorum affluxum ad partes invitant, eoque in medendo magnum præstare possunt auxilium.

§. XXXI.

Postquam igitur hujus præclari fontis Veteraquensis magnæ efficaciam elementa atque principia, quæ eius mixtionem ingrediuntur, multis argumentis & experimentis deteximus, ejusque securum & præstantem usum tam internum quam externum in balneis, per firmam ratiociniam atque aliorum constantem experientiam stabilivimus; nihil jam amplius restare videtur, quam ut Medici Silesiæ, fama atque arte celebres & auctoritate eminentes, in multorum misere ægrotantium levamen atque solatium, frequentiore quam antea factum est.

est, has nostras aquas in usum adducant atque commendent, insimul pluribus probe notatis observationibus atque ulterio-
ri experientia, ejus vires ac facultates stabiliant atque corro-
borent.

§. XXXII.

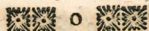
Ultimo loco id unum adhuc annexere & monere volui, quod ad ipsum fontem, harum aquarum usus tam internus quam externus mihi magis probetur atque arrideat, ac si ad exteras regiones transportetur: nam ejusmodi spirituosæ aquæ dum magna cura adhibita debent in vasis custodiri, ne spirituosum elementum avolet, metus sane est, ne calore externo accedente, si firmiter vasis inclusæ fuerint, ea diffingantur.

NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
DOMINO CANDIDATO

S. P. D.

P R Æ S E S.

QUod pro themate inaugurali ventilando accuratius aciduli Veteraquensis in Silesia fontis, usque eo valde neglecti examen seligere volueris, id sane fuit egregium & laude dignum propositum. Atque eo ipso cum multis chymico-physicis experimentis hujus genuina elementa & vires eruere annisus es, clare commonstras, TE in Academia nostra, in qua triennium & ultra degisti, non alienis & a doctrina medica remotis, inque praxi nullius usus inmutatum esse fundamentis, sed potius firmis & solidis, quæ ex anatomia, ex physica & chymia experimentalis, natura, legibus & effectibus motuum, quæ scitissime hodie me-
cha-

chanica, ab experientissimis & iudicii acumine præditis Medicis & Philosophis dicuntur principia, petuntur, esse instructum, utpote quæ sola ad res difficiles in theoria Medica perspicue explicandas & demonstrandas, latentes remedium effectus detegendos & ad methodum medendi prudenter instruendam apta & accommodata sunt. In luculentiorum hujus asserti confirmationem mineralis aquæ exemplo esse possunt, quarum vera ingredientia, facultates, vires & operationes, per plurima secula delituerunt, siquidem nullibi magis ac in hisce explorandis Medici defecerunt. Neque alia hujus rei in proclivi est causa, quam quod Philosophia rerum naturalium ex figmentis tantum & terminis constata erat, quibus nihil explicari, cum quibus nihil connexi vel demonstrari potuit, imbuti erant, vera autem experimentalis physico-chymico-mechanica caruerunt. TE itaque Clarissime DOMINE CANDIDATE! felicem prædico quod in nostra Academia nil nisi utiles & fructuosas veritates TIBI comparaveris. Atque si metiar in te ipsam TVAM in rebus utilibus addiscendis industriam, TVVM ingenii robur si expendam, non possum, quin patriæ & publicæ rei multa bona de TE prolixè pollicear. Assiduus fuisti, in prælectionibus nostris physico-mechanicis experimentalibus, chymicis, practicis clinicis, diætetis, noster Auditor, nec quicquam prætermisisti, quod ad solidam comparandam physico-medicam scientiam pertinet. Et quia cum eruditione pietatem, modestiam & mirum integritatem conjunctam possides, quarum prima DEO, altera hominibus placet, nihil dubii est, quin publico bono atque emolumento, & patriæ & miseri egrotantes, uberrimum tandem a TVIS profectibus usum & fructum possint repetere. Vale!

Dabam Hale Ao. M D C C X X X I.
d. XXVIII. Sept.

NB. pag. 6. lin. 4. pro Laudatus vero Henelius in Silesiographia
lege Scholiastes vero Henelii in notis ad Silesiographiam.

✓
Ul 923 ✓

ULB Halle
004 179 358

3

TA 7 OL
SB

Rebn ✓

Walter Becker
Buchbinderei
Halle/Saale
Thüringer Straße 24

IS PHYSICO - MEDICA

TERAQVEN.
SILESIA

er-Brunnen

INA GRATIA
DE
HOFFMANNO

VM SENIORE
O
DOCTORIS
MDCCXXXI.

eruditorum
et
HNCKE,
SILES.

VRGICÆ
RI, Acad. Typogr.

